

Palle Kousgaard
f. 1945

civilingeniør, forfatter m.m.
Fotograferet ved en af
søerne på hans økologiske
landbrug, Fogstruplund,
ved Salten Å.

Mennesker og Landskab, De mange bønders land

Udgivet oktober 2007
Højformat ca. 30 x 23 cm.
544 sider, indbundet med rund ryg
Rigt illustreret i farve og s/h med samtidige malerier,
gamle matrikelkort og geodætiske kort, ældre og ny-
ere fotos. Flere registre.

695 kr. inkl. moms.

Andre bøger af Palle Kousgaard:

"Hvor Heden før var gold, nu skov og læhegn findes." Udgivet af St. Hjøllund Plantage A/S ved 125-året for plantagens grundlæggelse. Bogen er udsolgt, men ny udgave udkommer i 2007.

Vandmøllerne ved Salten Å. Forlaget Vinden Vender 2003.

Klange fra Overdrevet. Noveller. Forlaget Vinden Vender 2004.

Forlaget Vinden Vender

Fogstruplund, Vorretvej 9, 8653 Them, tlf: 75756616,
e-mail: forlag@vindenvender.dk, www.vindenvender.dk

Mennesker og Landskab

De mange bønders land

En bog om den kulturbetingede landskabsudvikling i egnen med Danmarks største skov.

Egnen syd for Silkeborg er et storslået og varieret naturområde. For få år siden blev skovstrækningen fra Gludsted Plantage i vest til Rye Sønderskov i øst officielt udpeget som Danmarks største skov - med kun få meter til Danmarks ottendestørste skov.

Natur eller kultur?

Omslagsbilledet stiller spørgsmålet: Natur eller kultur? For en stor del af denne natur er skabt ved menneskers indsats. Forfatteren Palle Kousgaards betagelse af landskabet og dets omdannelse har drevet hans snart ti år lange projekt med at trænge ned i egnens dynamik og historie. Tidligere har det resulteret i "Vandmøllerne ved Salten Å" i 2003 og i jubilæumsbogen for St. Hjøllund Plantage i 2000. Denne blev hurtigt udsolgt, men udkommer i 2007 i en nyudgivelse.

Der er stadig landbrug i dette natur- og skovland, hvor velfærden og fritidssamfundet har gjort sit indtog, og hvor husmandens, daglejerens og skovarbejderens sved er skiftet ud med kondiløberens og cykelturistens.

Dynamik og udvikling

Bogen "Mennesker og Landskab" beretter om dynamik og udvikling fra fæstebondens marginaljordslandbrug til fritidssamfundets naturpark - i dyb respekt for dem, der tænkte, sled og slæbte, så vi andre nu kan nyde.

"Mennesker og Landskab" med undertitlen "De mange bønders land" dækker perioden frem til omkring år 1900, hvor især landbruget formede landet, og Palle Kousgaard har med "Mennesker og Landskab" skrevet en stor egnshistorisk bog, der i en hel egn går ned på ejendomsniveau og samtidig sætter udviklingen ind i en almen kultur- og landbohistorisk ramme.

Håb og slid

Tiden mellem landboreformerne og århundredeskiftet år 1900 var i høj grad bøndernes. Udskiftninger og udstykninger i mark og skov har mange fællestræk fra ejerlav til ejerlav, men også store forskelle, som både skyldtes jordens beskaffenhed og bøndernes evne til at stå frem. Der er både ejerlav med rimelig god jord og mange med jord, der var ond og så "allerværst", at det ved 1844-matriklen takseredes til 00 - for at understrege alvoren. Man måtte sno sig for at klare sig. Der udstykkedes mange nye ejendomme med besværgende navne i stil med Lykkensprøve, men ofte var de hverken til at leve eller dø af. Af nødvendige bierhverv kom især træskomageriet til at præge egnen, og især nogle bønder i Rye forstod at skabe rigdom.

Det mørke og ukendte Midtjylland

Denne del af det mørke Jylland med dets forrevne bakker og store, øde heder var et "ukendt" land, hvor "man" nødigt satte sine ben. At Palle Møller i 50 år drev et manufaktur ved Salten Å, som i 1730'erne formentlig var Danmarks største jern- og kobbermanufaktur, er gået hen over hovedet på de fleste. Men Salten Ådal havde flere betydelige vandmøller, som det er beskrevet i "Vandmøllerne ved Salten Å."

Blicher og landskabsmalerne

På heden boede hedningene og dem, der var værre. Det var et farligt grænseland, indtil St. St. Blicher og 1800-tallets landskabsmalere serverede det romantiske, eksotiske og "nationale" landskab for byernes borgerskab. Det begyndte ved Rye og Himmelbjerget og bredte sig vestover. Da familien Drewsen etablerede Silkeborg Papirfabrik, skabtes en "civilisationens" oase i denne jyske ørken, og det satte yderligere gang i de opdagelsesrejsende. Turismens første spæde skridt blev taget, og endnu i dag byder egnen på naturens store eventyr og samfund med en egen dynamik.

Tilplantere og landliggere

Omkring år 1900 opstod egnens mange små og store skovejendomme og skovgodser, etableret af velhavere med økonomisk baggrund i handel og industri.

"De mange bønders land" lægger op til disse store, nye ejendomme, som sammen med tiden efter år 1900 vil blive skildret i et senere bind, hvor også den unikke og dynamiske landsby Vrads bliver portrætteret. Vrads ligger centralt i området og i et trafikknudepunkt af cykelruter, fuldstændigt omgivet af plantager og "na-

tur". Mellem Vrads og Rye (Gl. Ry) ligger Velling, Bryrup, Vinding, Them, Salten og Addit, som efterhånden er kendt af mange. Disse små byer omkranser den skønne ådal, hvor Salten Å flyder ud i Salten Langsø og videre til Gudenåen.

Et overflødigshorn af naturoplevelser - bevar eventyret

Egnen omkring Salten Å er et sandt overflødigshorn af naturoplevelser, men bogen "Mennesker og Landskab" er ikke en turistguide til området. Projektet, som er udmøntet i "Mennesker og Landskab", er sat i værk for at give forfatteren selv og læserne et dybere kendskab til en egn og dens mennesker samt til den underliggende mystik og dynamik, som såvel indefra som udefra kommende kræfter har frembragt og stadig frembringer.

Bogen er bygget op omkring ejerlav og ejendomme med fængslende beretninger om hændelser og om mennesker, der i vidt forskellige situationer forsøgte at skabe deres liv. Bogen indeholder også nødvendige rækker af mere anonyme ejendomsjere.

Det er håbet, at "Mennesker og landskab" kan medvirke til en bedre fornemmelse og forståelse af et dansk natur- og kulturlandskab og af "eventyret", som de, der færdes i egnen med åbent sind, er en del af.

Det er en stor og flot bog, rigt illustreret med et væld af kort, malerier og fotografier.

Danmarks største skov (ca. 85 km²) ligger overvejende i det tidligere Them Kommune. men strækker sig i vest fra den store statskov Gludsted Plantage til de private Rye Sønderskov og Adithus Skov i øst. Og fra Rye Sønderskov er der kun kort til Rye Nørreskov og de sydlige Silkeborgskove. Kort & Matrikelstyrelsen (134) og PK.